

**Agnieszka Jaszcak, Krzysztof
Młynarczyk, Aleksandra Woźnicka**

**Zmiany funkcjonalno-przestrzenne
wybranych założeń
dworsko-parkowych regionu
Kociewia**

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 9/3, 35-43

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ZMIANY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE WYBRANYCH ZAŁOŻEŃ DWORSKO-PARKOWYCH REGIONU KOCIEWIA

Agnieszka Jaszczak, Krzysztof Młynarczyk, Aleksandra Woźnicka
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Streszczenie. Zachowane zespoły dworsko-parkowe regionu Kociewia spełniają obecnie różnorodne funkcje i programy użytkowe. Niestety duża liczba założeń uległa już zniszczeniu, a te które ocalały zatraciły często swój pierwotny układ kompozycyjno-funkcjonalny. Celem pracy jest analiza przekształceń funkcjonalno-przestrzennych wybranych założeń dworsko-parkowych regionu Kociewia z uwzględnieniem diagnozy stanu aktualnego oraz ocena możliwości ich zachowania.

Słowa kluczowe: założenia dworsko-parkowe, region Kociewia, zabiegi konserwatorskie

WSTĘP I CEL PRACY

Na całym obszarze Polski rozsiane są stare parki i ogrody. Wrosnięte w krajobraz stanowią jego integralną część, a na terenach bezleśnych o zmienionej i zubożałej szacie roślinnej mają szczególną wartość estetyczną i praktyczną. Nie tylko upiększają okolice, ale także korzystnie działają na jej klimat i zdrowotność, dają możliwość odpoczynku i rekreacji [Dubel 2001]. Ogród stanowi układ przestrzenny w środowisku przyrodniczo-geograficznym, ukształtowany plastycznie i funkcjonalnie odpowiednio do przeznaczenia i programu użytkowego. Dla określonego programu wydzielana jest odpowiednia przestrzeń tak organizowana, aby można było uzyskać najkorzystniejsze cechy funkcjonalne. Zależnie od programu i wymagań funkcjonalnych dobierane są elementy i formy przestrzenne, tworzywo, sposoby kompozycyjne. Na kształt, czyli formę przestrzenną założeń ogrodowych, oddziałują również poglądy artystyczne [Majdecki 1978]. Jednakże jednym z głównych elementów, który tworzy park, jest szata roślinna. O układach formalnych drzew parkowych pisze m.in. Różańska [1999]. Parki według Bogdanowskiego [1992] tworzą otoczkę

Adres do korespondencji – Corresponding author: Agnieszka Jaszczak, Katedra Architektury Krajobrazu i Agroturystyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Prawocheńskiego 17, 10-721 Olsztyn, e-mail: agaj77@tlen.pl

pośrednią między ogrodem ozdobnym a rozpościerającym się wokół krajobrazem. Jak określa Michałowski [1995], ogrody są nieodłącznym elementem tradycji, a dbałość o nią to ożywanie otaczającego nas krajobrazu, a także podnoszenie poziomu kultury społeczeństwa. Parki podworskie niejednokrotnie są elementem krajobrazu przetworzonego przez człowieka i zawierają charakterystyczne dla danej epoki wartości kulturowe, estetyczne czy użytkowe. Nie ulega wątpliwości, że są one majątkiem narodowym oddanym do dyspozycji całemu społeczeństwu, a szczególnie mieszkańcom poszczególnych wsi [Ebiś 1997].

Na obszarze Kociewia znajduje się wiele zespołów dworsko-parkowych spełniających obecnie różnorodne funkcje i programy użytkowe. Niestety duża ich liczba uległa zniszczeniu, zdewastowaniu, zapomnieniu, a próby ich rekonstrukcji niejednokrotnie stwarzają trudności w przywróceniu im właściwej formy. Z niektórych założeń pozostał już tylko zarys parku, z którego trudno odczytać dawny układ. Pocięszający jest jednak fakt, że część z nich pozyskała nowych właścicieli, którzy przywracają dawny wygląd nie tylko dworom, ale także parkom.

Celem pracy jest analiza przekształceń funkcjonalno-przestrzennych układu wybranych założeń dworsko-parkowych regionu Kociewia z uwzględnieniem diagnozy stanu aktualnego oraz ocena możliwości ich zachowania.

MATERIAŁ I METODY

Badaniami objęto wybrane założenia dworsko-parkowe regionu Kociewia. Badania nad zespołami w Bolesławowie (gmina Skarszewy) oraz w Lipiej Górze (gmina Morzeszczyn) obejmowały: inwentaryzacyjne prace terenowe (w tym inwentaryzacje dendrologiczne, nie ujęte w tej pracy ze względu na obszerność opracowania), analizę historyczną oraz ocenę możliwości zachowania założeń z uwzględnieniem podstawowych działań konserwatorskich. Prace terenowe przeprowadzono w latach 2000 i 2002, głównie w okresie wiosenno-letnim. W celu uzupełnienia badań wykonano również dokumentację fotograficzną.

Materiały Archiwalne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku posłużyły do analizy historycznej. Opracowując rys historyczny, wykorzystano Rejestr Parków Województwa Gdańskiego oraz Karty Ewidencyjne Zabytków Architektury i Budownictwa. Ze względu na niewielką liczbę dostępnych materiałów do opracowania etapów rozwoju założeń, oprócz wymienionych dokumentów, wykorzystano dostępne materiały kartograficzne i monograficzne dotyczące regionu Pomorza oraz analizę stanu istniejącego.

WYNIKI

Rys historyczny oraz etapy rozwoju badanych założeń

Pierwszy zapis dotyczący Bolesławowa pochodzi z 1341 r. Wówczas ta wieś znana była pod nazwą Ebenswalde. Już w roku 1570 królewski majątek nosił nazwę Neuguth. Zamieszkała przez ewangelików wieś posiadała własną karczmę, w której skupiało się życie mieszkańców. Jak odnotowano później, około roku 1686, wspomniano ją (nazwa Nighuta) podczas wizytacji Madalińskiego. Od XVII w. znajdowała się tu także stacja poczty konnej. Po rozbiorze Polski i zajęciu dóbr królewskich przez Prusaków bolesławicki majątek został sprzedany Niemcom. Na przełomie XIX i XX w. wieś należała do niemieckiej rodziny von Modrow. Ostatnim przed wojną właścicielem majątku był Werner Modrow. Rodzina Modrowów posiadała kilka majątków w okolicach Skarszew – m.in. pobliski Zapowiednik i Bączek. Do dzisiaj zachował się zespół dworsko-parkowy z dworem murowanym z początku XX w. i parkiem z początku XX w. w Zapowiedniku oraz zespół dworsko-pałacowy z folwarkiem w Bączku. W roku 1902 oddano do użytku nowo wybudowany pałac – siedzibę rodziny von Modrow w Bolesławowie. Plan pałacu opierał się na prostokacie z szeregiem głębokich ryzalitów i portykiem kolumnowym partii wejściowej. Układ był dwu- i półtraktowy (system korytarzowy), bryłę zaś stanowiła kompozycja wielu prostopadłościanów, zwieńczenie bryły głównej wyznaczał półplaski czterospadowym dach. Około roku 1930 pałac stał się ośrodkiem hitlerowskiej działalności. Modrow z Bolesławowa był jednak przede wszystkim dobrym gospodarzem, a pracujących w jego majątku jeńców wojennych traktował jak normalnych robotników rolnych. Podanie głosi, że w 1945 r. właściciel, który był kapitanem SS, w obawie przed wojskiem rosyjskim popełnił samobójstwo wraz z całą rodziną [Ellwart 1999].

Nie znaleziono przekazów mówiących, kiedy powstało pierwsze założenie. Z analizy stylistycznej budynków wynika, że istniejąca zabudowa folwarku powstała na początku I połowy XIX w. Potwierdza to mapa z 1875 r. w skali 1:10 000 z naniesionym folwarkiem, do którego przylega po stronie zachodniej biały prostokąt wyznaczający prawdopodobnie założenie parkowe. Zabudowa folwarku od zachodu była usytuowana na obecnym terenie parku. Prostokąt parku nie przylegał według planu od północy do drogi, jest od niej odsunięty. Przypuszcza się jednak, że w tej skali prostokąt nie określał granic, lecz tylko sygnalizował istnienie założenia.

Budowa w 1902 r. pałacu spowodowała zagospodarowanie terenu wokół niego. Podjazd pod pałac odbywał się po owalnie przebiegającej drodze wokół gazonu. W skład założenia parkowego włączono tereny leżące po południowej stronie drogi. Do drogi przechodzącej przez folwark po jej wschodniej stronie przylegały tereny ogrodnicze. Potwierdzone jest to mapą z 1918 r., na której jednak błędnie usytuowano pałac. Teren parku ogrodzono. Wzdłuż ogrodzenia przebiegały natomiast alejki lub ścieżki. Układ wielu ścieżek prowadzących najczęściej po owalnych liniach uzupełniał kompozycję. Układ przestrzenny folwarku oraz parku z pałacem podobny był do obecnego (oś o kierunku wschód–zachód). Z przodu pałacu usytuowany został prawdopodobnie punkt widokowy na wschodnią część założenia.

Od momentu oddania pałacu do użytku rodziny von Modrow następowało powolne sadzenie różnych gatunków drzew, zwłaszcza w części wschodniej i południowej. W północno-wschodnim narożu parku drzewa posadzono już dużo wcześniej. Przeważały dęby szypułkowe i buki pospolite. W części północno-wschodniej zachował się bardzo stary okaz buka pospolitego, który może świadczyć właśnie o wcześniejszym nasadzeniu gatunków. Jak wynika z *Materiałów Wojewódzkiego Konserwatora...* 1984, w roku 1945 po wyzwoleniu pałac zaadoptowano na siedzibę Technikum Rolniczego, a zabudowania gospodarcze wykorzystywało szkolne gospodarstwo pomocnicze. Nie nastąpiła spotykana wcześniej degradacja założenia, lecz wzbogacenie kompozycji nowymi nasadzeniami. Pozostała nieco zaniedbana część południowa nieobjęta z jakichś względów ogrodzeniem. Folwark rozbudowano w stronę południową. Odgrodzono niestety także część parku w południowo-wschodnim krańcu. Teren ten, o zarysie trójkąta, jest zadrzewiony, a na początku XX w. stanowił fragment parku. W latach sześćdziesiątych dołączono do parku nowo zagospodarowaną część po zachodniej stronie, gdzie założono nową efektowną kompozycję parkową. W południowej części założenia dobudowano budynek internatu w 1973 r. Wcześniej, bo w 1972 r., dobudowano skrzydło do pałacu, w którym mieści się sala gimnastyczna.

Pierwsze wzmianki dotyczące Lipiej Góry pochodzą z XIII w. W tym czasie książę Mestwin II podarował te tereny cystersom, którzy przenieśli się z Pogódek do Pelplina. W XIV w. ziemie te zdobyli Krzyżacy i utrzymali je aż do Pokoju Toruńskiego w 1466 r., a od 1466 do 1772 wieś należała do starostwa osieckiego. W XVII i XVIII w. majątkiem zarządzały kolejno rodziny Czarnkowskich, Radomickich i Łochockich. W tym czasie powstał okazały, drewniany dwór. W 1800 r. dokonano pierwszej parcelacji majątkowych gruntów. Ponad 300 ha rozparcelowano między przybyłych Niemców, którzy pozakładali zagrody chłopskie. W latach czterdziestych XIX w. cała wieś trafiła w ręce niemieckiego gospodarza Karola Schölera. To on rozebrał drewniany dwór, zbudował nowy i założył park. W 1877 r. folwark liczył 865 ha. Znajdowała się tu gorzelnia parowa, młyn wodny, hodowla chmielu, malw i cegielnia. W tym czasie rozebrano część starych budynków gospodarczych i zbudowano nowe, wydzielając w ten sposób prostokątne podwórze. Pod koniec XIX w. właścicielami majątku została rodzina Barnbecków, którzy mieszkali w Lipiej Górze do końca II wojny światowej. Nestorem rodu był Ernest Barnbeck. Po jego samobójczej śmierci w 1927 r. folwarkiem zaczął rozporządzać jego syn Hans. Przed wojną w dworze tętniło życie towarzyskie, jednak z jej wybuchem sytuacja się zmieniła i dwór stał się ośrodkiem działań hitlerowskich.

Początki rozwoju założenia sięgają zapewne XVII w., kiedy polskie rodziny Czarnkowskich i Radomickich władały wsią. W XIX w. zbudowano na fundamentach starego dworu nowy, piętrowy, o formie regularnego prostokąta. W tym okresie powstało założenie parkowe na podstawie naturalnej zieleni wiązków, dębów i olch. Na mapie z 1862 r. widoczny jest teren prostokątnie zbudowanego folwarku i dwór zamykający czworokąt od północnego wschodu. Brak jest natomiast kompozycji parku. Na rzece Jance, w północno-wschodniej części założenia, widoczny jest młyn wodny. Park składał się wówczas z zieleni reprezentacyjnej skupionej wokół ścieżki. W tym czasie powstał prawdopodobnie mały sad w północno-wschodniej części par-

ku, którego pozostałości zachowały się do dzisiaj w postaci trzech starych jabłoni. Mapa z 1922 r. także nie precyzuje kompozycji parku. Widoczny jest na niej prostokątny zarys zabudowy folwarku. Dwór na mapie przeniesiony jest zbyt blisko drogi. W tym czasie nie istniał już młyn. Po II wojnie światowej rozpoczęła się przebudowa dworu. Postawiono ścianki działowe, zamurowano część okien. Zmianie uległo też wejście od strony zachodniej. Zaczęły powstawać prowizoryczne budynki gospodarcze. Rozebrano stare stodoły, pozostawiając jedną pochodzącą z II połowy XIX w. Postawiono nowe, zmieniając tym samym układ folwarku. Zniszczono część reprezentacyjną parku znajdującą się wokół ścieżki prowadzącej do rzeki oraz trawniki. Zasypano też brukowaną drogę wjazdową, która prowadziła pod główne, zachodnie wejście do dworu oraz do zabudowań gospodarczych. Zniszczeniu uległy budynki gorzelni i dwa budynki dla służby. W 1976 r. przystąpiono do remontu dachu i kamiennych schodów. W tym czasie rozpoczęły się prace porządkowe parku. Od 1985 założenie dworsko-parkowe należy do prywatnego właściciela.

Analiza stanu istniejącego badanych założeń oraz ocena stopnia ich zachowania

Pierwszy badany obiekt leży w południowo-wschodniej części wsi Bolesławowo i składa się z dużego folwarku po wschodniej stronie i parku z pałacem w części zachodniej. Park ma kształt trapezoidalny, a jego układ kompozycyjny jest osiowy. Oś o kierunku wschodnio-zachodnim przebiega przez teren ogrodu ozdobnego – klombu otaczającego kamień z tablicą pamiątkową poświęconą patronowi szkoły, Józefowi Wybickiemu (po wschodniej stronie pałacu), a następnie prowadzi wzdłuż alei łączącej nowo wybudowany internat z pałacem. Przy zachodnim krańcu zlokalizowany jest prostokąt nowo założonego fragmentu parku.

Układ dróg w zespole jest czytelny. Główny wjazd na teren założenia prowadzi od strony folwarku po wydłużonym półkolu wokół gazonu o tym samym zarysie. Przez gazon usytuowany symetrycznie na osi pałacu przechodzą dwie ścieżki przecinające się pod kątem prostym. W miejscu przecięcia się ścieżek ufundowano tablicę ku czci patrona szkoły. Od tarasu (po stronie zachodniej pałacu) prowadzi alejka łącząca pałac z nowo wybudowanym internatem. Część wschodnia założenia (folwark i partia wjazdowa) połączona jest dwoma ścieżkami obiegającymi pałac – od strony południowej i północnej – z terenami boisk i internatem leżącym po zachodniej stronie parku. Od alejki prowadzącej wzdłuż ogrodzenia po stronie południowej biegnie dróżka w stronę internatu (rys. 1). Przy północnej ścianie pałacu urządzono niewielki parking. W parku występuje wyjątkowo bogaty zestaw materiału roślinnego – od drzew iglastych, poprzez liściaste, do krzewów. Wykorzystano różnice kolorystyczne i pokrojowe. Charakterystyczna jest ściana zieleni widoczna od strony południowej.

Pałac, pochodzący z 1902 r., ma budowę opartą na podłużnym, dwu- i półtraktującym ścianowo-słupowym systemie konstrukcyjnym. Dwukondygnacyjny budynek, pokryty półplaskim dachem, przejrzysty funkcjonalnie (układ korytarzowy) posiada w obrysie rzutu wiele głębokich ryzalitów akcentujących partie wejściowe: od podjazdu (schematycznie umieszczony portyk) i od parku (z tarasem i schodami).

Rys. 1. Aleja wiodąca do pałacu (od strony internatu) – fot. A. Jaszczyk

Fig. 1. The lane going to the palace (from the boarding – school direction) – phot. A. Jaszczyk

Architektura obiektu ma cechy eklektyczne z przewagą elementów klasycyzujących. Detale architektoniczne opracowane są z dużą starannością i konsekwencją (łącznie z elementami wyposażenia wnętrz). Budynek znajduje się w bardzo dobrym stanie technicznym (rys. 2).

Budynki folwarczne w większości zrealizowane były w drugiej połowie XIX w. oraz na przełomie stuleci. Zespół od początku istnienia funkcjonował w systemie wielkotowarowej gospodarki, stąd obiekty w przeważającej mierze stanowią duże hale. Bez większych zmian zostały dostosowane do zmechanizowanej gospodarki współczesnej. Architektura budynków jest prosta, skromne detale wykonano w cegle. Stan obiektów jest dobry. Występuje natomiast niedostatek zadrzewienia na rozległej, wolnej przestrzeni między zabudową [Materiały Wojewódzkiego Konserwatora... 1984].

Założenie pałacowo-parkowe w Bolesławowie jest, obok założeń w Bączku, Orlem i Zapowiedniku, zespołem należącym administracyjnie do gminy Skarszewy. Park i pałac (pochodzący z początku XX w.) są jednymi z obiektów najlepiej zachowanych w okolicy. Bardzo dobry stan założenia zawdzięcza się stosunkowo małym zniszczeniom wojennym (wojska rosyjskie ominęły wieś), w związku z czym ocalał pałac z częścią wyposażenia i układ kompozycyjny parku. Pałac w swej architekturze stanowi jedność z parkiem, co podnosi walory estetyczne. Jednakże dobudowa w 1972 r. części zaadaptowanej na salę gimnastyczną szpeci nie tylko pałac, ale i całe założenie. Nastąpiła natomiast zmiana w zabudowie folwarku poprzez jego zmniejszenie.

Oceniając stan zachowania dendroflory i zdrowotność okazów w parku, zauważa się, że park obfituje w starodrzewie. Mimo że występują tutaj osobniki w większości stare, są one dobrego stanu zdrowotnego. Duże, piękne drzewa o charakterystycznym dla danego gatunku pokroju, stanowią efektowną kompozycję [Jaszczyk 2001].

Rys. 2. Zabytkowy pałac z 1902 roku – wejście główne z portykiem kolumnowym (fot. A. Jaszczak).

Fig. 2. Old palace from 1902 year – main entrance with style portico (Photo A. Jaszczak)

Drugi z badanych obiektów, założenie dworsko-parkowe w Lipiej Górze, posiada prosty układ kompozycyjny. Na prostokątnym terenie przylegającym północną krawędzią do drogi, stoi na niewielkim wzniesieniu dwór, dłuższą osią ustawiony ukośnie do drogi. Po stronie północno-wschodniej dworu usytuowany jest niewielki park mający powierzchnię 1,16 ha, którego ściany stanowią: od północy aleja lipowa i lipowo-kasztanowa, od wschodu rzeka Janka i grupa drzew z okazami lip drobno-listnych oraz od południa niewielki staw. Budynek dworski o skromnych formach klasycystycznych, murowany z cegły i w konstrukcji szkieletowej wypełniony cegłą, otynkowany, założony jest na planie regularnego prostokąta. Zrealizowany został w ścianowym, podłużnym układzie konstrukcyjnym (dwa traktaty). W narożniku południowo-wschodnim znajduje się murowana, czworoboczna, dwukondygnacyjna wieża, zwieńczona czterospadowym dachem, zakończonym dwoma ozdobnymi sterczynami z kulami z blachy ocynkowanej [Woźnicka 2003].

Założenie dworsko-parkowe w Lipiej Górze jest jednym z lepiej zachowanych obiektów w okolicy. Z dziewiętnastowiecznego zespołu przetrwały mniej więcej dawne granice. Część gospodarczą oddzielono od części parkowej. Większość zadrzewień znajdujących się na terenie parku pochodzi z okresu jego powstania. Park wraz z dworem tworzy jedność architektoniczną od północy, wschodu i południa. Stronę zachodnią przedzielono szpalerem topoli amerykańskich. Wyznaczają one granicę dzisiejszego założenia. Za nią znajdują się budynki gospodarcze. Z dwóch nowo postawionych obór pozostała tylko jedna. Teren w obrębie dzisiejszych granic jest uporządkowany, jednak należałoby usunąć zbędne samosiewy w części południowej.

PODSUMOWANIE

Zespoły dworsko czy pałacowo-parkowe regionu Kociewia są elementem krajobrazu przetworzonego przez człowieka. Mają wyjątkowe wartości kulturowe, estetyczne czy użytkowe charakterystyczne dla okresów, w których powstawały. Istotna jest również funkcja społeczna, bowiem często są to miejsca spotkań miejscowej ludności, oraz funkcja edukacyjna (przykład założenia w Bolesławowie). Funkcje zabytkowych zespołów zmieniały się wraz ze zmianą użytkownika. Duże znaczenie ma podejście obecnych właścicieli do ochrony, rewaloryzacji i konserwacji zgodnie z wytycznymi konserwatora.

Założenie pałacowo-parkowe w Bolesławowie pochodzące z końca XIX i początku XX w., zrealizowane w stylu eklektycznym z przewagą elementów klasycyzujących, oraz założenie dworsko-parkowe w Lipiej Górze, zrealizowane w stylu klasycystycznym, ze względu na swoje walory historyczno-przestrzenne objęte są ścisłą ochroną konserwatorską i figurują w ewidencji obiektów zabytkowych.

Badane obiekty (oraz inne na tym terenie) odgrywają bardzo ważną rolę w krajobrazie wsi. Ich ochrona może być więc zintegrowana ze zrównoważonym rozwojem miejscowości, całego regionu i działaniami ekologicznymi. Istotne jest także poczucie wspólnej historii mieszkańców wsi i okolic prowadzące do utrzymania dobrego stanu zespołów zabytkowych. Ochrona i konserwacja zabytkowych zespołów w Bolesławowie oraz w Lipiej Górze będzie stanowić o ich świetności. Dobry stan parków i budynków architektonicznych zależy więc nie tylko od ich obecnych użytkowników (choć na pewno w dużym stopniu) i mieszkańców wsi, ale także od służb zajmujących się takimi założeniami. Przede wszystkim należałoby wyznaczyć zakres niezbędnych działań obejmujących:

- zachowanie granic ochrony konserwatorskiej zespołów zabytkowych;
- zmianę w sposobie użytkowania części najbardziej zaniedbanych;
- usunięcie okazów uschniętych, likwidację samosiewów i odrostów, zakrzaczeń oraz chwastów;
- wyraźne zaznaczenie biegu alejek i ścieżek.

PIŚMIENNICTWO

- Bogdanowski J., 1992. Style, kompozycja i rewaloryzacja w polskiej sztuce ogrodowej. *Wiadomości Botaniczne* 36(3/4), 3–16.
- Dubel K., 2001. Ochrona i kształtowanie środowiska. Fundacja Centrum Edukacji Ekologicznej Wsi, Krosno.
- Ebiś M., 1997. Funkcje parków podworskich w Polsce. *Las Polski* 10, 8–10.
- Ellwart J., 1999. Kociewie i Bory Tucholskie. Przewodnik turystyczny. Wyd. Region, Gdynia.
- Jaszcak A., 2001. Analiza przyrodniczo-historyczna zespołu parkowo-pałacowego w Bolesławowie. Uniwersytet Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie [maszynopis].
- Majdecki L., 1978. *Historii ogrodów*. PWN, Warszawa.
- Materiały Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku. 1984. *Archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku*.

- Michałowski A., 1995. Drzewa w krajobrazie kulturowym. [W:] Drzewa w krajobrazie historycznym Red. A. Michałowski. Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu. Narodowa Instytucja Kultury, Warszawa.
- Różańska A., 1999. A formal analysis of park interiors. *Annals Warsaw Agricultural University SGGW* 20, 143–152.
- Woźnicka A., 2003. Analiza przyrodniczo-historyczna założenia dworsko-parkowego w Lipiej Górze. Uniwersytet Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie [maszynopis].

FUNCTIONAL-SPATIAL CHANGES OF CHOOSSED PALACE AND PARC GROUPS IN THE REGION KOCIEWIE

Abstract. Palace and parcs groups in the region Kociewie have nowadays different functions and using programs. Unfortunately a lot of them were destroyed, and those one which are now, loosed the first compositional and functional system. The goal of this work is analysis of the functional and spatial changes of the choosed palace and parc groups of the region Kociewie with diagnosis of the actual condition and valorization of the conservation possibilities.

Key words: palace and parc groups, Kociewie region, conservation works

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 15.07.2009